

BİR YOLCUNUN HİKÂYESİ: *YOLCU NEREYE GİDİYORSUN*

Hüseyin YAŞAR¹

Özet

Yolcu Nereye Gidiyorsun Samiha Ayverdi'nin tezli romanıdır. Ayverdi, eserde insanın hayatını bir yolculuğa benzetir. Buna göre her insanın ölümü ve yeni doğanlar yolda gelip giden kabileler gibidir. Eserin temel düşüncesi, herkesin yaşamda bir yolcu olduğu mutlak gerçeğinde özetlenir. İnsanların hem mekânsal hem de ruhsal dünyada yaşadığı değişiklikler dolayısıyla her insan bir yolcudur. Yazar, bu eserde, ilk romanlarına göre biraz daha memleket meselelerine toplumsal sorunlara değinir. Batılı yaşam tarzının kadınlarda ve gençlerde oluşturduğu olumlu ve menfi etkiler, İkinci Abdülhamit döneminin sıkıntılı yılları işlenen başlıca iki konudur. Bu çalışma, Adli'nin kişiliğinden yola çıkarak Samiha Ayverdi'nin düşünce dünyasını, problemlere bakışını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Ayverdi, problemleri bir gençliğin karşısına Adli'nin olumlu dünyasını çıkarır. Adli'yi idealize ederek kanayan yaraya neşter vurur. Roman, güncel gençliğin sorunlarına da ayrı bir bakış açısı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Samiha Ayverdi, Yolcu, ideal karakter.

A STORY OF A TRAVELER: "TRAVELER, WHERE ARE YOU HEADING?"

Abstract

A story of a traveler: "Traveler, where are you heading?"

Traveler, Where Are You Heading is a novel with thesis by Samiha Ayverdi. Ayverdi, compares life to a journey. According to that, death of every person and newborns are like convoys, coming and going back on a road. The base thought of the book is summarized in the words of the hero of the book "I am a traveler as I can remember". Because of the changes of people both spatially and spiritually, every human being is a traveler. In this book, the writer mentions homeland issues, social problems, a little bit more than she did in her first novels. The positive and negative effects of Western lifestyle on women and young people, troubled years of Abdul Hamid II are two main topics of the novel. This work aims to reveal Samiha Ayverdi's ideas, the way she looks at the problems, by starting from Adli's character. Ayverdi confronts Adli's positive world with a troubled youth. By idealizing Adli, she stabs the bleeding wound. The novel will also offer a new point of view to current youth problems.

Key Words: Samiha Ayverdi, traveler, ideal character.

Giriş

Yolcu Nereye Gidiyorsun romanı Samiha Ayverdi'nin kapsamlı ve çok cepheli romanıdır. Tasavvuf ağırlıklı *Aşk Budur* (1938), ve *Batmayan Gün* (1939) romanlarından

---

¹ Yrd.Doç.Dr., Siirt Üniversitesi, Fen edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yeniedebiyatcimiz34@gmail.com

sonraki yapıtlarında Ayverdi, memleket meseleleri ve toplumsal zaafllara dikkat çeker. İşte 1944 yılında kaleme aldığı *Yolcu Nereye Gidiyorsun* romanı bu değişimin ürünüdür. Bu bağlamda yanlış Batılılaşmayı ve bunun sonucunda gelen toplumsal kutuplaşmayı eserin eksenine yerleştirir. Romana ideallerini, fikir hamurunu, dünya görüşünü katar. Bu fikir hamuru ve dünya görüşü ise İslâm tasavvufudur.

Olay örgüsü, başkahraman Adli'nin yolculuğu üzerine kurgulanır. Roman, ortalara doğru Adli'nin söylediği “Kendimi bildim bileli seferde olan bir yolcuym” (YNG: 179) sözünde özetlenir. İnsanların hem mekânsal hem de ruhsal dünyada yaşadığı değişiklikler dolayısıyla her insan bir yolcudur. Başkahramanın yolculuğu boyunca yaşadığı olaylar ve karşılaştığı kişiler bir bir aktarılır. Romanın olay örgüsü ikinci Abdülhamit'in iktidarda olduğu ve sona erdiği yıllara rastlar. Söz konusu yılların yarattığı acımasız hafiye karakteri amcası Ziver Paşa, kambiyocu Asım Bey, softa din adamları, yozlaşmış gençler ve münevver tipler bunlardan bir kaçıdır. Bütün bunları ve çevresini kahraman anlatıcı olan Adli'nin gözlem ve değerlendirmeleriyle tanırız. Adli'nin yolculuğu, İstibdat döneminden başlar. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonraki yıllara kadar devam eder. Olay zamanının İkinci Meşrutiyet'in öncesi ve sonrasına rastlaması, Osmanlı toplumunun bütünüyle yeni bir yapılanma ve değişimin içinde olduğunu gösterir. Merkez kahraman Adli'nin yolcu nereye gidiyorsun? şeklindeki sorularına tasavvufun sesi ile verilen yanıtların yer aldığı romanda Adli'nin yolculuğu boyunca ikinci Abdülhamit döneminin yarattığı sıkıntılar ve bu döneme son veren İkinci Meşrutiyet'in insanı kişiliksizleştiren ve yozlaştırıcı sürecine tanıklık ederiz.

1. Adli'nin Yolculuğunda Karşılaştığı Engeller

1.1. Kaotik Bir Aile Ortamı

Adli, zor ve meşakkatli bir yolculuğa çıkar. Yolculuğunu zorlaştıran da en yakın çevresi ile farklı kutupların insanı olmalarıdır. Ailesi, yani babası, annesi ve ikiz kardeşleri, Tanzimat devriminin getirdiği Avrupalı yaşam tarzının etkisinde kalmışlardır. Batı, onların nirengi noktasıdır. Annesi başta olmak üzere ailesinin alafranga unsurlara, mürebbiyeye ve Ermeni işleme ustasına verdikleri değer onları öz değerlerinden uzaklaştıracak derecededir. Söz konusu durum küçük Adli'nin gözünden kaçmaz: “...Mürebbiye...Türkçe bilmiyor ve bilmek için de gayret sarfetmiyor, daha doğrusu tenezzül etmiyordu. Fakat bu hususta da kabahatli olan bizdik. Evet sade biz. Kendimizi saymadığımız için onlar da bizi mühimsemiyor ve kendimizin dışında olanlara verdiğimiz aşırı kıymetin yanında bir toz zerresi kadar küçük kalıyorduk” (YNG: 63). Adli, evde sadece mürebbiyenin değil işleme ustası Siranuş Dudu'nun ve annesinin Fransızca bayan hocasının da benzer aşırı ilgiyi gördüklerinden yakınıdır. Annesinin hocasının yanlış davranışlarını da “saygı gösterilmek icap eden bir his olarak kabul etmekte” direndiğini belirterek gözü kapalı her şeyi kabul edişini genelleştirerek eleştirir. Bu bağlamda “kendimizden uzak” ve “haçlı dünyadan” diye tanımladığı bu unsurlara düşkünlüğümüzü, aşırı saygıyı toplumsal ve kültürel gelecek için tehlikeli sayar.

Babası Asaf Bey, Fransızlara ait bir demiryolu şirketinde çalışır. Uzun süren memuriyet yıllarını “şark şimendiferinin muamelat şefi” olarak geçirdiğinden Avrupalıların

bulunduğu atmosferleri teneffüs emiştir. Bu ortamlarda aldığı her nefes onun tarihten gelen “necip soylu hislerini” zayıflamıştır.

Adli'nin annesi Nemide Hanım da Tanzimat'ın getirdiği batı rüzgârının etkisiyle alafranga düşünceleri yüksek, yaşamda tek isteği piyano çalmak olan bir kadındır. Anne romanda babası gibi Tanzimat medeniyetinin bir kurbanı gibi yansıtılır. O da Batılı olmanın gerçek manasını anlamadan alafrangalaşarak toplumda saf dışı kalır. “İkiz çocuklarını sever, fakat onları yetiştirmesini bilmezdi. Evini sever fakat ev işlerinden anlamazdı” (YNG: 18). Anne, kendisini tamamen bir Fransız hocanın kültür terbiyesine terk ettiği gibi çocuklarını da Batı'nın temsilcisi mürebbiyeye bırakmıştır: “ .... Çocuklarını da, aynı rüzgâr istediği tarafa sürüp götürüyordu. Bilmem, daha ne zamana kadar bu çocukların disiplinsiz, paradokslu zekâları çorak ve dikenli boşluklara, korkunç uçurumların tehlikesine doğru alabildiğine gidecekti?” (YNG: 65). Çocuklarını eğitmek sahasından çekilen bu anne, sahayı yabancı terbiyecilere vermeye razı olmuştur. Aldığı yabancı terbiye sonucu anne, milli heyecanlar karşısında onur zedeleyici laubalilikler sergilemektedir.

Türk ve İslam kültüründen uzaklaşan annenin en büyük mahareti çocuklarını ilgi göstermek, ev işlerinde becerikli olmak değildir. Ortalama bir İstanbul kadınının çizgisinden uzaklaşmıştır. Anne, Nemide Hanım, tradisyonalist bir yapılanma yerine tamamen occidentalist bir kültürel yapılanma içerisindedir. Bu bağlamda en büyük mahareti batısal kültürün simgesi olan piyanosuna gün boyunca kapanıp güzel bir şekilde çalmasıdır. Piyano onun için bir tutku halini almıştır. Bu konudaki ünü, Avrupalı dostlarını da şaşırtmaktadır. Bu nedenle, Fransız sefarethanesi Başkâtibi ve kocasının müdürü, parmakların dehasını dinlemek için sürekli bu eve gelirler. Evin harem bölümüne alınan bu kişiler nedeniyle, haremin mahremi kalmamıştır.

Adli'nin kardeşleri Jale ve Rıdvan da aldıkları kültür ve terbiye itibariyle Adli'nin yolculuğunda büyük sorun olarak yansıtılır. Çocukların yaşları büyüdükçe küçük sorunları sorunsala dönüşür. Her ikisi de ebeveynlerinin ilgisizlikleri sonucu terbiye adına nasiplerini alamayan şımarık iki çocukturlar. Kardeşleri anne ve babalarının görüşleri doğrultusunda alafranga yaşam tarzına uygun olarak yetiştirilmişlerdir. Kardeşlerin yaşama bakış açısı “Tanzimat inkılâpçılığının bir kopyası”dır. Adli'nin “ablacığım, ağabeyciğim” hitaplarına kardeşleri “—Aman budala çocuk, ağabey, abla da ne demek? Madmazel seni ayıplıyor; Avrupalılar birbirlerini isimleriyle çağırırlar” (YNG: 35) karşılık verirler. Adli, sır gibi sakladığı ve babasının edebiyat meclisindeki müsveddelerden topladığı özlü sözlerden oluşan defterini kardeşleri ele geçirdiğini, oradaki yazılı beyitleri alaylı bir şekilde okuduklarını görür. Kardeşlerinin kendisine ait bu eşyayı habersiz almalarına üzüldüğü gibi *Aşk ehline âlemde Dilara mı bulunmaz/Mecnun isen ey dil sana Leyla mı bulunmaz* beyitini okurken veznini ve kafiyesini bozmalarına çok daha içerlenir. Özgürel de anılan ikiz kardeşleri, Batılılaşmanın koflaştırdığı, yozlaşmış genç tipi konumunda olduklarını belirterek (Özgürel, 2013: 333). Saptamalarımızı doğrulamaktadır.

Kendisinden üç yaş büyük kardeşleri “fikre hisse ve kültüre arkasını çevirmiş bir terbiye ile büyütüldüklerinden” dillerine ve zevklerine en hoş gelen, kendilerinde uyanmamış duygulara hücum etmeyi bir çıkar yol olarak bilirler. Fransa'dan terbiyeleri için getirtilen iki

mürebbiyenin kayıtsız şartsız insafına bırakılan bu çocuklardan Rıdvan, milli ve dinsel değer yargılarından uzaklaşır. Bir hovarda tipi oluşur. Olay örgüsünün sonunda Beyoğlu âlemlerinin çetin yaşamına duçar olup bir mirasyedi olur. Rıdvan “vakit vakit mektepten kaçmakta, ağzında çirkin bir ispirto kokusu ve bulanık bir kafa ile eve gelmesine” (YNG: 31), günlerce okula gitmemesine karşın ebeveynler ona karşı sonsuz hoşgörü ile yaklaşmaktadır. Aile çocuk eğitiminde iyi bir tutum sergilememektedir. Jale ve Rıdvan ikizlerini koruyup kollarken Adli aşikâr bir şekilde sürekli itilip kakılmaktadır. Bu şekilde yazar, ailenin sorunlara karşı tutumunu sorgulamaktadır. İki kardeşin tersine Adli, sütanneden ayrıldıktan sonra ilgi ve çocuk yetiştirme özenine ihtiyacı kalmamış bir yetişkin gibi kendi haline bırakılır.

Kardeşlerin alay ettikleri âmâ dilencinin sesine Adli büyük yakınlık duyar ve avuç açmadan sokaktan geçerken “Ya Sabur, ya Rahim!” nidalarını tekrar tekrar duymak ister. Kardeşlerinin sevdiği sokak satıcısı ise sözde hayır maksadıyla halka su satan sebilcidir. Adli’nin hoşlanmadığı bu sebilci halka “İçsen de içmesen de avucuma para koyacaksın!” (YNG: 29) gibi maksadını aşan sözlerle hitap eder. Adli, sebilcinin “-Sebil, sebil” sözlerinde bile bir zorbalık görür. Adli, kardeşlerinden ayrı bir kişiliğe sahiptir. Kardeşleri haylaz olup ondan büyük olmalarına rağmen etraflarında olup bitenden habersizdirler. Adli ise yaşından beklenilmeyen bir dinginlik ve sabır içerisindedir. Adli’de yılların değil yaradılışının gerektirdiği bir olgunluk bulunur.

Adli’nin yolculuğunda tanıdığı bir başka karakter amcası Ziver Paşa’dır. Ziver Paşa, yönetime yakın duran ve güç zehirlenmesi yaşayan bir kişidir. Dönemin ünlü bir hafiyesi olan bu paşanın yanında ne edebiyattan ne de düşünce sohbetlerinden söz açılır. Oldukça olumsuz bir imaja sahip olan Ziver paşa, uğradığı yerlerden rüşvet alır: “Bonmarşenin önünden geçerken gördüm, Zakkum bir kuyumcuya giriyordu; zavallı adam kim bilir ne yanmıştır...” (YNG: 103). Ziver paşa, yasaların kendisine tanıdığı hakları bireysel çıkarları için kullanan bir kişidir. Aslında resmi bir kimliği olup olmadığı da çok net değildir. Bu bakımdan Adli, sadece ailesinin değil en yakın akrabasının olumsuz imajının etkisi altındadır.

Çevrede olumsuz ve zalim hafiyeye olarak algılanan bu Paşa, Galatasaray Lisesinde de aynı imaja sahiptir. Öğrencilerin dilinde ‘zakkum Paşa’ olarak adlandırılan Adli’nin amcası Ziver Paşa, “Zakkum’un arabası gene beş aşağı beş yukarı dolaşıyor; mutlaka yeni bir av peşindedir” veya “Bonmarşenin içinden geçerken gördüm, zakkum bir kuyumcuya giriyordu; zavallı adam kim bilir ne yanmıştır” (YNG: 103) hitaplarına maruz kalır. Öğrencilerin anılan paşaya dair düşünceleri Gösterme tekniği ile verilerek okuyucu daha çok ikna edilmeye çalışılır. Buradan da Galatasaray’ın yurdu baştanbaşa saran hafiyeye teşkilatına ve dolayısıyla iktidara muhalif durduğu anlaşılmaktadır. Adli de, işte bu nedenlerden dolayı hep karşı çıktığı Ziver Paşa’nın amcası olduğunu okulda söylemez. Hatta amcası okula geldiğinde bile kendisini ondan gizler. Bu durumda Adli ve diğer çocukların hafiyelere karşı olumsuz tutumları Adli’yi okuluna bir kez daha bağlar.

Romanda her gün birisine zararı dokunan bir paşa olan amca, oğluna da terbiye namına bir şey vermemiştir. Oğlu Rami, kız peşinde koşan ve kişiliği oturmamış biridir. Babasının sınırsız gücünden yararlanarak gayri meşru ve yasadışı yollara başvurur. Romanın bir yerinde, Beyoğlu’nda sustalı bıçakla bir kızı kovalarken araya giren birini yaralar.

Adli, Batı medeniyetine mesafeli bakar. Bu, onu diğer aile fertlerinde farklı kılar. Batı medeniyetinin İstanbul'daki unsuru olan mürebbiyelere karşı soğuktur. Ailede herkesin saygı gösterdiği mürebbiyeler onun yanında birer birey olmaktan öte gidemezler. Adli, mürebbiyelerin Türkçe öğrenmeleri için gayret sarf etmemelerini büyük problem olarak görür. (YNG: 63). Evde bulunan mürebbiye için "Türkçe bilmiyor ve bilmek için de gayret sarf etmiyor, daha doğrusu tenezzül etmiyordu" (YNG: 63). Mürebbiyelerde kendini beğenme ve kültürlerini üstün görme duygusunun var olduğunu duyumsatır. Adli, ailesindeki mürebbiyenin davranışlarından yola çıkarak Müslüman halkın yabancılara karşı tutumuna dair bazı saptamalarda bulunur. Buna göre bu kadınlardaki üstünlük hastalığının mürebbiyelerde oluşmasını "Biz" dediği Türk milletinin yol açtığını vurgular. Bunun için "Kendimizi saymadığımız için onlar da bizi mühimsemiyor ve kendimizin dışında olanlara verdiğimiz aşırı kıymetin yanında bir toz zerresi kadar küçük kalıyorduk" (YNG: 63). Bir başka yerde de "Bilmem, neydi bizdeki bu kendimizden uzak şeylere olan kötü düşkünlük?" (YNG: 65) şeklinde "biz" zamirini kullanarak tüm halkı suçlar.

Adli haklılığını güçlendirmek için de mürebbiyeler hakkında bazı suçlamalar da bulunur. Ona göre mürebbiyeler salt bir eğitim veya çocukların terbiyesi için gelmezler aynı zamanda Batı kültürü ve zevkinin İstanbul'daki temsilcileridirler. Hatta bir adım daha ileri giderek onları "haçlı dünyası"nın bir eri olarak görür. Adli kendisinin farkına vardığı bu ince noktaların ailesi ve bütün bir toplum farkında değildir. Annesi garp kültürü ile yetiştiği için "çocuklarını da, aynı rüzgâr istediği tarafa sürüp götürüyordu." der. Adli'ye göre annelerin yerine getirmesi gereken çocukların pedagojik ihtiyaçlarını artık mürebbiyeler yerine getirir. Bu da kaçınılmaz olarak çocukların Türk kültürüne yabancı bir şekilde yetişmelerine yol açmaktadır. Adli bunu örneklendirerek görüşlerini temellendirmektedir. Bunun için kız kardeşi Jale'nin taktığı kolyeyi örnek göstererek durumun vahametini belirtmektedir. Adli, bir gün sofadaki masada duran kolyeyi görür. Uzaktan sanat eseri hevesiyle baktığı bu kolyenin üzerinde Napoleon'un at üstündeki heykeli yer alır. Bir anda çılgına dönen Adli, "kardeşim, kendi öz kahramanlarının sembolü yerine, bir yabancı kanın fatihini boynunda" (YNG: 67) gezdirmesine hiddetlenir ve kolyeyi kırarak tekrar yerine bırakır. Napoleon'un askeri başarılarını onaylamakla beraber figürünün bir Türk kızının gerdanının süsü olamayacağı kanaatindedir.

2. Adli'nin Yolculuğunda Karşılaştığı Yardımcılar

2.1. Mutasavvıf Bir Rehber

İşte Adli, böyle bir ortamda doğan bir yolcudur. Yazar, Adli'nin diğer kardeşleri gibi Batıyı taklit eden bir kültürle büyümemesine özen gösterir. Onu kültürel ve tarihsel bir şuurlu içinde yetişmiş örnek bir insan olmasını ister. Böylece yazar "insan olabilmenin sırlarını, yollarını, esaslarını cemiyete intikal ettirmek" istemektedir. (Yüksel, 1984: 39). Bu nedenle ona yol boyunca iki rehber gönderir. Ana ve babasının, kardeşlerinin şefkat ve sevgisinden yoksun kalan Adli, kendi dünyasını bu iki rehber sayesinde şekillendirmeye çalışır. Birincisi Cem Bey'dir. Cem Bey, babasının selamlık meclislerine katılır. Divan edebiyatını, Abdülhak Hamid'in taraftar ve karşıtlarını, Serveti Fünuncuları, Tevfik Fikret'in hayranlarını, kısacası bütün edebi münakaşaları, edebiyatı beşeri gereksinimlerin en gerekli nafakası sayan bir zümrenin katıldığı bu mecliste Cem Bey, olaylara tasavvuf penceresinden bakan sanatsal ve

kültürel seviyesi yüksek bir kişiliktir. Romanda Cem Bey, tasavvufi söylemlerinden ve kusursuz kişiliğinden dolayı Ayverdi'nin hocası Kenan Rufai'yi temsil etmesi güçlü olasılıktır.

Aileden ve çevreden dışlanan Adli, Cem Bey'in sınırsız bir zevkten söz eden dünyasını tanımaya başlar. Cem Bey'in dünyası "Kendini unuttuğun vakit Allah'ı zikret" (YNG: 43) sözünde özetlenir. Cem Bey, küçük ve silik bir çocuğa ilgi göstererek Adli ile konuşmaya başlar. Cem Bey, bu çocuğun yüksek istidatlarını kısa sürede keşfeder ve atıl bırakılmasına razı olamaz. Adli'nin ruhen gelişmesinde önemli katkısı vardır. Kendini onun yanında hissettirerek destek çıkar. Cem Bey, onun için yatıştırıcı rolü görmektedir. Kendisi de bunu itiraf etmektedir: ".. her geçen gün biraz daha bağlandığım Cem Bey'de bütün acılarımı uyuşturuyordum. O da beni gittikçe artan bir muhabbetle sevmekte ve aramakta bulunuyordu" (YNG: 112). Mutasavvuf bir kimliği temsil eden Cem Bey, yalnızlaşan ve küçümsenen Adli'ye yakınlık gösterir. Ailesinin bıraktığı ruhsal boşluğu Cem Bey doldurmaya çalışır.

Cem Bey, sayesinde bu meclis Adli için birinci sosyal kabul yeri olur. Bu yüzden kendisinden beklenmeyen bir davranış göstererek toplantı sonrası odaya girip "sabahları uşak derleyip toplamadan evvel dolaşmak ve sigara paketlerinin arkalarına, gazete kenarlarına, kâğıt parçalarına yazılıp bırakılmış mısralar, vecizeler, felsefi sözler"i alıp önemli bir sermaye gibi cebine saklar. Daha sonra, Cem Bey'in kendisine verdiği müsveddeleri temize çekerken ondaki mana derinliğini anlamaya çalışır. Sabrı tavsiye eden şu ifadeler ailede yalnızlaşan Adli'ye ilaç etkisi yapar: "Allah kullarına acılığa ait bir şey verdi mi, tatlılığı da onun kalbinden uzak tutmaz. Musibet ve kahrı ondan bilerek tahammül, en doğru müdafaa silahıdır. Toprak altından yeşil ve taze olarak süren başak, canlı bir mısra gibi tarlada salınıp nazlanırken, orağın darbesine elbette, zalim, der. Hele değirmen taşının arasına girip toz olmayı en yaman işkence bulur. Fakat kendisini böylece kahretmeyi murat edenin, manada yükseltmeyi dilemiş olduğunu, ancak bir insan vücudunda eriyip, insan olduğu zaman anlar. Biz dünyada zevkle kahrı bir tekne de yoğurmak için geldik." (YNG: 69). Ailenin küçümseyici tutumu karşısında ruhsal bir çıkmaza giren Adli, bu tasavvufi söylemleri, düşünerek ve sindirerek okur ve çıkış yolu bulmaya çalışır.

Cem Bey, düşüncelerinde elastiki ve geniştir. Dar görüşlü değildir. Dini belli yasalarla sınırlayan ve şekle sokan arkadaşı Hatemi Hoca'ya sert bir şekilde çıkışır ve yobaz olmakla suçlar: "Siz din için dinsizlerden daha zararlısınız. Tekâmül cihetiyle en ileri olan İslamiyet, en büyük fenalığı, onu bir heyula gibi göstermeye uğraşanlardan görmüştür" (YNG: 112). Kahraman anlatıcı tarafından Cem Bey ile Hatemi Hoca arasında bir nüansa işaret etmektedir. Başındaki sarığıyla medrese kökenli olan Hatemi Hoca, bilgi dağarcığına doğunun ve batının ilim dünyasını sığdırmıştır. Ancak Cem Bey gibi aşkın verdiği sonsuz sevgi ve merhamet ile dolu değildir. Her şeye toleranslı bakmayı öğütleyen tasavvufun kanatları arasına girmemiştir. Her şeye akıl ve mantık penceresinden bakmaktadır. Hatemi bu yönüyle *Mesihpaşa İmamı* romanının başkişisi medrese kökenli imam Halis Paşa'yı çağrıştırmaktadır. Hatemi Hoca, Halis Efendi gibi Kuran'ın dolayısıyla dinin ancak dış manasını anlayan iç manasını dolayısıyla derinliğini kavramaktan uzaktırlar. *Mesihpaşa İmamı* romanının bir yerinde anlatıcı, medreseden icazet alan imamın ancak şer'i meselelere çözüm bulduğunu Remzi adlı bir genç karaktere söyler. Buna göre imam, iman inkar ile bilgiyi aynı potada eriten

zümreye karşı yetersizdir. Hatta Remzi'ye göre Halis Efendi, çağın gerisinde kalmış ve kendi sorunlarına da yabancılaşmıştır: “Medrese, şarkı tanıdığını zanneder; fakat ondan fersahlarca uzaktır” (MSİ: 73).

Adli'nin Cem Bey ile dostluğu ilk başlarda öğrenci-hoca ilişkisi şeklinde başlasa da sonradan dert ortaklığına dönüşerek memleketin kanayan yaraları üzerinde yoğunlaşır. Cem Bey, onu anlayan bir dost konumuna geçer. Onun olmadığı anlarda zaman anlamsız bir hal alır. Her ikisi toplumsal düzensizlik ve vatanın hastalığından söz etmektedirler. Bu bağlamda Adli, milli duyguları güçlü bir kahramandır. Avrupa ve yabancılara tanınan imtiyazlara karşı çıkmaktadır. Sütbabası Atıf Bey'in Beyoğlu'ndan geçerken tanık olduğu bir olay onu ziyadesiyle üzer. Buna göre yakalanmak üzere olan Avrupalı bir katil zanlısı son anda sefarethaneye sığındığı için yakalanmaktan ve cezasını çekmekten kurtulur. Milli egemenliği zedelediği için Adli, bu olaydan büyük üzüntü duyar. Yazar, bu anekdotu aktarmakla, anayasal kanunların ülkenin her yerinde geçerli olmadığını açıklamak ister.

Adli, roman boyunca Cem Bey'in müsvedde kâğıtlara yazdıklarını temiz bir deftere çeker. Her biri bir elmas kıymetinde tanımladığı bazı sözler şöyledir: “ey insan, kaybını ara, onu bul ve tekrar dağarcığına yerleştir. Mademki, bir yük taşıyıcısın, taş ve toprağın yükünü çekme, o emaneti bul ve onu yüklen!” (YNG: 134). Adli, Cem Bey'in öğretileri ve cebinde sürekli taşıdığı küçük kitap sayesinde bilgisini artırdığı görülmektedir. Bu bilgi İrfan ve ilim dizayn edilmiştir. Bir doktor ile yaşadığı küçük tartışma bunu gösterir. Evdeki hastayı muayene etmeye gelen doktorun tavsiyelerinden sonra büyük annenin “İnşallah doktor” sözüne karşılık doktorun “İnşallahsız da geçer hanım efendi, (...) İtikat, maddi bilgilerin kâfi derecede anlaşılmamış olmasından doğar. İlmin kat'iyeti içine “inşallah” sığmaz.” (YNG: 285) cümlelerine içerlenir ve cevap verme fırsatını kollar. Doktoru evine elinde fenerle bırakırken az önceki ideolojik saldırılarına cevap verir: “Siz zannediyor musunuz ki madde, manadan gayrıdır. Madde, kendisini yaratanın gölgesidir. Siz de ben de onun bir tasarruf aletiyiz” (YNG: 287).

Babasının meclisine önceden utana sıkıla giden Adli, şimdi Cem Bey'in yardımıyla büyük bir özgüvenle gitmeye başlar. Meclisteki herkesin takdirini toplar. Burası onun için bir sosyal kabul yeridir. Altı yaşında okumayı söken Adli, on bir yaşında olmasına rağmen bu eski edebiyatın bin bir yüklü beyitlerini anlamaya çalışır anlamayınca ciddi manada üzülür. Evde üzüntüsünü giderecek ve bu beyitlerin anlamını açıklayacak kimse bulunmaz. Ancak kendine güveni arttıkça eski edebiyat beyitlerini ve Cem Bey'in nefis ifadelerini kavramaya başlar ve çocukluğundan uzaklaştığını anlar. Adli, küçük dimağının üstünde bir önseziye sahiptir.

Adli'nin kusursuzluğuna karşın insanın her zaman hataya düşme olasılığını göz önünde bulunduran Cem Bey, onu uyarmayı ihmal etmez. Bir mektubunda Adli'yi hassaslığıyla, içtenliğiyle, dürüstlüğüyle, çalışkanlığıyla ve bilgililiğiyle övdükten sonra şu nasihatleri yapar: “Sen, tuttuğu hamuru yoğurmasını bilmeyen acemi bir aşçıya benzersin. Korkarım ki henüz yumuşak ve kat'i hatlarını almamış olan bu taze ruhu da idaresizliğin, gevşekliğin, fazla zaafınla çürütmeyesin. Dikkat et Adli, kadınlar sırasında bir kıvılcım, sırasında bir yangındır ve onların bir huyları da yanarken karşılarinkini de yakmalarındır”

(YNG: 309). Herkese öğüt verebilen Adli, Cem Bey'in kendisine yönelik sözlerini süzgeçten geçirerek uygular.

2.2. Dayı Nazım Bey

Adli'nin yolculuğunda ona yardımcı olan bütün ruh buhranları arasında ferahlatıcı bir etki yapan bir başka kişi de dayısı Nazım Bey'dir. Kolordu Erkan-ı Harbiye'de kısıp amiri olan dayısı, Tanzimat kitabının olumsuz izahı olan kardeşi ve Adli'nin annesi olan Nemide Hanım'dan çok farklı bir duruşu vardır. Nemide'de görülen mazi ile şuursuz alay ve küçümseme Nazım'da birer kıymete dönüşür. Dayının evi, Adli'nin aile ortamından ayrı bir dünyadır: “o, vatan aşkının keskinleştirdiği bir hassasiyetle, devletin ve milletin hastalığını, mikroskop salahiyetiyle görebilen bir şuurun temsilcisidir.” (YNG: 107). Adli'nin anne ve babası, amcası gibi yarım kalmış inkılâpların adamı değil, doğrudan doğruya inkılâpçı ve teşkilatçıdır. İktidara muhaliftir. Savunduğu düşüncenin dergilerini düzenli olarak takip eder.

Dayısı, ülkenin içinde bulunduğu siyasi kaostan endişelendiği gibi toplumsal gidişattan da pek memnun değildir. Bu bağlamda Adli'nin annesi, babası ve amcası Ziver Paşa'dan hareketle Tanzimat devrimini yanlış anlayanlara ateş püskürür ve onları zararlı böceklerle benzetir. “Bunlar, ağacın kendinden hasıl olan kurtları... Bunlar birer haşere! Görünüşte ağaç dallı budaklı, gövde kalın ve dik; fakat içi hasta. Onlar, her gün bu ağaçtan bir dal kurutuyorlar” (YNG: 108). Çok sevdiği eşi öldükten sonra uygun eş bulamayacağı ve vatani için yeterince çalışamayacağı kaygısı Nazım Bey'i bekâr bırakmıştır. Vatan için çalışırken çocuklarına yeterince zaman ayırmasa da yaşlı annesinin yardımıyla Selami ve Fahrünnisa adlı çocuklarının bir ayağı geçmişte diğer ayakları gelecekte olan parlak gelecek vaat eden iki yetişkindirler. İsmi ile müsemma olan kızı Fahrünnisa, Adli'nin kardeşi Jale'den çok farklı bir kişiliği vardır. İsmi de alafrangalık duygusunu veren Jale gibi bir isim olmaması yapısı hakkında ipuçları vermektedir. Elleri kalem kitap tuttuğu gibi ev işlerinde de babaannesi verdiği terbiyeye ile oldukça mahirdir. İleride ruhsal olarak aydın ve memleketin başına dert olmayacak şuurlu bir genç kızdır.

Dayı Nazım, İstibdat yönetiminin şiddetini giderek artırması sonucu idealleri için Avrupa'ya gider. Osmanlı için önemli bir kırılma noktası olan İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla yurda döner. Ancak Nazım Bey, idealist bir asker olduğu için inkılâp sonrası siyasete atılmaz görevine devam eder. Arkadaşlarının asıl görevlerini bırakıp siyasi kadrolara geçmesi, aynı kişilerin işgal ettikleri mevkileri eski yönetimin bazı adamlarını aratmayacak şekilde bireysel çıkarlarına yenik düşmeleri, Nazım Bey'de bir düş kırıklığı yaratır. Dayı, yönetim değişikliği için bütün içtenliğiyle çalıştığı için kahraman anlatıcı tarafından olumlanmaktadır. Ancak onun çalıştığı İkinci Meşrutiyet'i ise olumsuzlamaktadır. “Kanlı bir hadise” olarak tanımlanan İkinci Meşrutiyet ve onun taraftarları zamanla her şeyi bireysel çıkarları için kullandıkları ve deneyimsiz oldukları düşüncesini sezdirilir.

Samiha Ayverdi, başka romanlarında da İkinci Meşrutiyet'i zararlı bir yapılanma olarak değerlendirir. *İnsan ve Şeytan* adlı kurgusal yapıtında Maliye Nazırı Halim Paşa ve konağından söz ederken “meşrutiyet denen yaygaracı dudak siyasi hayata olduğu kadar, içtimai ahenge de: “Dur!” emrini verdi” (İŞ: 65) söz öbeğini kullanır. Bu bağlamda İkinci Meşrutiyet adı geçen bakana ait konağın sonunu getirmiştir. Sadece konağın sonunu

getirmekle yetinmemiş, konakla beraber onun devasa yapısını, nesilden nesile aktarılan gelenek ve görenekleri ortadan kalkmanın yolunu açmıştır. Otantik ve yaşanmış bir devrin, gerçek ve yaşanmış bir hayat tablosunun ele alındığı *İbrahim Efendi Konağı*'nda da Ayverdi, İkinci Meşrutiyet taraftarlarını bir iç tehlike olarak nitelendirerek devlet realitesinden uzak olmakla suçlar: “İbrahim Efendi, memleket sathında bu istikamette hazırlanıp hizalanan kalabalık bir zümre olduğunu biliyordu. (...) İmparatorluğun tarihi gerçeklerini ve ananevi siyasetini bilmeyen, devlet ve cemiyet bünyesinin icap ve zaruretlerine vakıf olmayan bir alay sivri akıllı türedi ve aldatılmış adam, bir hürriyet lafidır tutturmuşlar, bu uğurda yapmadık hata bırakmıyorlardı” (İEK: 59). Romanda İbrahim Efendi konağının kemali ve zevali imparatorluğun durumuyla beraber söz konusu edilir. Bu bağlamda konağın dağılması devletin yıkılışıyla paralel bir şekilde gelişir.

Adli için dayısı Nazım Bey, dışa açılan bir penceredir. Cem Bey ile iç dünyasını derinleştirirken dayısı sayesinde belli bir dünya görüşüne sahip olur. Bu bağlamda, o dönemin yönetici kadrolarının yanlış politikalarını eleştirirken İstibdat dönemine de karşı olduğu sezilir. Zira Galatasaray Lisesinde okurken hafiye olarak bilinen Ziver Paşa'nın amcası olduğunu öğrencilerden saklaması bunu gösterir. Bunun içinde en yakındakilere bile babasının ismini söylemez. Çocuk olmalarına rağmen öğrencilerin, Ziver Paşa'yı tanımaları, yaptıklarından haberdar olmaları, lisede okuyanların siyasi bilinçlerinin yüksek olduğunu gösterir.

Adli, yolculuğu sırasında yıllar, uzun ancak birbirine benzer bir şekilde sessiz ve dilsiz geçer. Üzüntü ve horlanma ile geçen çocukluktan sonra babasının evi, dayısının evi ve Galatasaray lisesi arasında taksim olan hayatı ona çok şey öğretir. Mensup olduğu dünyalara hem yakın hem de uzak olması itibarıyla olayları analiz etme melekesi gereğinden fazla çalışır. Bu bağlamda Adli'nin dünyası, “Bunlar maalesef nesilden nesile münevver tabaka olarak intikal edecek olan kör cahiller vatan hainleri” diyen dayısı, “Canım Nazım'da akıl mı var? Bir vatanperverlik hikâyesidir bellemiş, boşuna kendini bitiriyor” diyen babası ve “Bu dünya tarlasında herkes kendi boyuna göre bir tane sürükleyici.. fakat benim tanemin müşterisi ne cahiller ne de alimler; yalnız Allah” diyen tasavvuf düşünceli Cem Bey arasında gidip gelmektedir. Bu üç ayrı dünya ile temasta olan Adli, her şeyi tahlil ederek bazı yargılara varır.

Yolculuğu aydın veya yarı aydın bir dünyada geçen Adli, yolculuğunun bir yerinde mola vererek bu dünyadan biraz uzaklaşmak ister ve sütbabası Atif Bey'in mahallesine giderek halkın arasına karışır. Yaşamı tahlilsiz ve tartışmasız kabul eden halk kitlelerinin kaba, çıplak ve dümdüz ruh dünyası arasında zevk ve heyecan duyar. Zira bazı semtlerde unutulmaya yüz tutan gelenekler ve insan tipleri canlı olarak henüz Atif Bey'in semtinde yaşarlar. Külhaniler, Keçekülâh'lar, Dağdeviren'ler, semai kahvelerini, tanburi Cemil'i çok sever. Samiha Ayverdi, böylece İstanbul'un geleneksel yaşamına bir gezinti yaparak okuyucunun hafızasını tazeler.

Adli, Cem Bey ve dayısı Nazım Bey sayesinde dünya görüşü giderek netleşir. Milli değerleri önceleyen bir kişiliğe sahip olur. Bu bağlamda Adli, oryantal Türk kültürünü en iyi şekilde savunacak kabiliyettedir. Bunu babasının evine gelen Fransızlara anlatarak kanıtlar.

Babasının işyeri müdürü ve misafirleri Madam ve Monsieur Faguet Adli'nin babası Asaf Bey'in evini ziyaret ederler. Ziyaretlerinin birinci sebebi ise Asaf Bey'in eşinin piyanodaki maharetlerini görmek. Ancak iki erkek ve bir kadından oluşan misafirlerin dikkati piyanodan ziyade büyükannenin odasına odaklanır. Bu oda büyükanne buradan ayrıldıktan sonra da eşyasına dokunulmayarak şark köşesi özelliğini korur: "Ne annem, ne de babam, acayip bir hürmet hissi ile odasını bozmadılar. Hatta minderinin üstündeki istufa bohçada duran mor şelaki hırkası, soğuk bezden yazlık geceliği bile, sanki eskiden olduğu gibi, gelip kalacakmış farz edilerek olduğu yerde bırakıldı. (...). Bu oda, bildim bileli, Üsküdar çatması yastıkları, gezi perdeleri, halıları, örtüleriyle, devrin bit yanlış yenileşme baltasına kurban olmamış olduğunu ilan edip durur."(YNG: 251). Yabancı misafirler annenin Louis Quinze koltuklu odasını görmektense tesadüfen gördükleri büyükannenin şark odasını yeğlerler ve "İşte bir Türk odası! Hayır, bir müze..." nidalarıyla odanın içine girerek eşyalara hayran kalırlar. Ayverdi, bu sahneye yer vermekle yeni nesil gençlerde kültürel ve tarihsel şuuru geliştirmek ister. Güner'e göre her iki unsur birbirleriyle özdeşleştirilmiştir: "Samiha Ayverdi tarih şuurunun diri tutulmasını, kültür emperyalizmine karşı güçlü bir koruyucu ve geleceğin kurulmasında sağlam rehber olarak görür" (Güner, 1984: 26). Bu esere bir çeşni, bir motif olarak değil olay örgüsünün geneline yedirilmiştir.

Anne ve babanın sahiplenmedikleri evin bu köşesini işyeri müdürü hazine, diğerleri de şaheser olarak telakki eder ve defalarca bu eve gelmelerine rağmen şimdiye kadar evin bu köşesinin neden kendisine gösterilmediğine sitem ederler. Odadaki eşyaları misafirlere tanıtamamaktan büyük mahcubiyet duyan anne ve babanın görevini Adli yerine getirir. "Evin bilinmeyen oğlu, şimdi anasını babasını unutturacak kadar ecnebileri kendi etrafına toplamış" Lahur şaldırları, Bilecik kadifeli yastıkları tanıtırken duvardaki ve eşyalardaki tezhipleri ve Farsça beyitleri birebir açıklar. Monsieur Faguet ise yıllardır İran'da bulunmasına rağmen bu Farsça beyitleri Adli kadar başarıyla çeviremeyeceğini dile getirerek Adli'yi tebrik eder. Odayı tanımlarken "gizli hazine" "eşyalardaki ahenk" ifadelerini kullanarak subjektif yorumlar yapar. Adli'nin büyükannesinin odasını bu denli savunmanın en büyük sebebi eşyaların Türk kültürünün oryantal dekorunu koruyan nadir yerlerden biri olmasındandır. Bir yabancıya karşı bu kültürü sahiplenmemek veya bilmemek Adli için onur kırıcıdır. Bütün bu ilgiye karşın yinede bazen büyükannesinin bu tarz döşemesini gereğinden fazla klasik bulur ve bu tarza intibak edemediğini de romanın ilerleyen sayfalarında ileri sürer. (YNG: 295). Bu da Adli'nin günün şartlarına uygun modern ve geleneksel çizgileri içeren bir iç dekorasyondan zevk aldığını gösterir. Bu şark odasının romanda yer alış biçimi ve yabancıların mekâna olan ilgisi Ömer Seyfettin'in *Gizli Mabel* öyküsünü anımsatır.

2.3.Galatasaray Lisesi

Adli'nin dimağını, hafızasını geliştiren bir başka unsurda Galatasaray Lisesidir. Bu lise ile ilişkisi, ailede yaşanan bir olay üzerine gelişir. Ailede sindirilmeye çalışılan Adli, kişisel olarak kendini sıfırlayan biridir. Bu bağlamda, onuruna ve kibrine dokuna çok şeyi es geçmektedir. Ama milli değerler söz konusu olduğunda Adli, başka bir karaktere, tavizsiz bir kişiliğe bürünür. Aile bireylerinden gelen milli değerleri zedeleyicici tavırları kabullenemez. Yolculuğunun henüz on üçünde iken, toplumsal ve bireysel endişeler karşısında rengini ve kati ifadesini bulan bir olay yaşar. Bir gün ablasının boynunda gururla taşımakta olduğu

Napolyon tasvirli kolyeyi kırar. “Yabancı kanın fatihini boynunda” gezdirdiği için derin bir hüzne kapılır. Bu olay üzerine ailede hemen açıkça istenmeyen kişi ilan edilir.

Aile meclisinin kararı ile bir çeşit sürgün olarak Galatasaray Lisesi’nin yatılı kısmına verilir. Bu, Adli için bir kurtuluş ve bir iyiye, doğru yönelme kapısıdır. Burada arkadaşı Sinan ile iyi bir trend yakalayan Adli, başarı basamaklarını bir bir yükselir ve Hukuk Fakültesine kaydolar. Ayverdi, burada Galatasaray bilinçli olarak olumlamakta ve modern bir eğitim yuvası imajı halinde sunmaktadır. Adli’nin bu okuldaki ilk günlerini olumlu bir atmosfer içinde geçirmesi bu savı kanıtlamaktadır: “.. içlerine karıştığım bütün şu küçük adamlar gibi taşkın bir neşe seline kapılamasam bile gene de onların temiz, sade ve gösterişsiz yaşayışları, benim için rahat nefes alınacak bir durak, istenecek bir şeydi. Arkadaşlarımın hepsini sevmiştim. Burası benim yeni kapımdı. Kimse benimle alay etmiyor, oyunlarına zevklerine zorla iştirak edişim, dikkatlerini ve istihzalarını uyandırmıyordu” (YNG: 95). Burası onun için ikinci bir sosyal kabul yeri olur. Ailesinin ve kardeşlerinin alayları, horlamalarının ezinçliğini, ürkekliğini yavaş yavaş üzerinden atmaya başlar. Adli, bu okulda ve hukuk mektebinde kendisini bilinçli olarak yetiştirirken annesi, babası, kardeşleri, akrabaları giderek daha çok batağa saplanırlar. Bu arada İkinci Meşrutiyetin ilanı bu saplantıyı daha da yoğunlaştırır.

Bu eğitim kurumu sayesinde bilgi dağarcığı geliştikçe babasına ait çok sevdiği selamlık meclisini sığ ve yararsız bulur. Özellikle Galatasaray Lisesi’nde edebiyat daha çok haşır neşir olur ve edebiyatta belli bir anlayışı benimser. O, mecliste sıkça konuşulan Edebiyat-ı Cedide’ye de muhaliftir. Bu edebiyatı da “dümenini garba çevirmiş çürük sanat gemisi” (YNG: 165) olarak niteler ve giderek batma tehlikesini yaşadığını yargısında bulunur. Adli’nin Edebiyat-ı Cedide’ye karşıtlığı salt Batı’dan esinlendiğinden değil tam tersine taklit ettiği “garbın yüksek ölçülü sanat kudretlerine” uzak ve kayıtsız kalmasındandır. Bu nedenle, “bu gemi garp klasiklerinin bulunduğu merhaleye varabilmiş miydi?” diye sorgulayarak Edebiyat-ı Cedide’yi taklitçi bir akım olduğunu duyumsatır. Adli’nin “garbın yüksek ölçülü sanat kudretleri” ifadesiyle Batı’nın sanattaki üstünlüğünü kabul ettiğini göstermektedir.

Galatasaray’da yabancı edebiyatları tanıma fırsatını yakalayan Abdi, sentez bir kişiliği elde eder. Rus edebiyatından çevrilen hikâyeleri de okur. (YNG: 67). Dante’nin *İlahi Komedya*’sını okur (YNG: 288). Küçük yaşından beri evlerinin içindeki musikiden de büyük zevk alır. (YNG: 76). Burada musiki sözcüğüyle annesinin piyano çalışları kast edildiği kuvvetli ihtimaldir. Zira roman boyunca annesinin piyanoya olan tutkunluğunun dışında başka bir musikiden söz edilmez. Bir yerde üstadı Cem Bey’ e olan ilgisini belirtmeye çalışırken “ Bir sonat yahut çok sevdiğim *Lac de Gomme*’daki su damlacıklarını hatırlatan annemin parmaklarından gelen davetçi sesler bile beni bu noktadan ayıramıyordu” (YNG: 132) cümlesindeki Fransızca tabirler Adli’nin batı medeniyetinden tamamen habersiz olmadığını ortaya koyar.

Adli, Galatasaray’a karşı edindiği iyi izlenimler sadece okuyan çocuklara karşı değil aynı zamanda Fransız hocalarına karşı da geçerlidir. Okulda Fransızca eğitim verilmesine karşın Adli’nin olumsuz tavrı söz konusu değildir. Bu bağlamda Avrupa’nın kültürünü ve dilini yaymakla suçladığı mürebbiyelere karşı takındığı olumsuz tutumu Galatasaray Lisesi için geçersizdir. Galatasaray Lisesi, Fransız kültürünü yayan bir misyoner okulu değil kültürel

alt yapısı güçlü kurumsal bir kimlikle vardır. Okulun Fransız hocaları da birer misyoner olarak değil eğitimci imajlarıyla yer alırlar. Okulun Fransız hocalarından M. Dupré'den söz ederken onun ciddi ve disiplinli ders işlediği izlenimi uyandırılır. Romanda diğer Fransız hocaların sadece isimleri anılır. Olumlu ya da olumsuz bir değerlendirme yapılmaz. Adli'nin bu okula gittiği dönem Muallim Naci'nin öğretmenlik yaptığı yıllardır. Olay örgüsünün bir yerinde hatırasını anmak adına onun adı da anılır. Özünde iyi bir insan olan Adli'nin istidatları söz konusu lisede aldığı eğitimle gelişir. Okutan, Ayverdi'nin eğitim sisteminin kişinin bireysel yeteneklerini bastırma yerine geliştirme görüşünde olduğunu belirtmesi (Okutan, 1984: 50) Adli'nin durumu ile özdeşleşmektedir.

Olay örgüsünün burasına kadar idealize edilen Adli'nin önemli bir eksiği ortaya çıkmaktadır. O da halkla temasının bulunmamasıdır. Bunu fark eden yazar bu eksikliği romanın ortalarına doğru gidermeye çalışır. Bunu Adli'nin sütbabası Atıf Bey ile yapar. Olumlu bir karakter olan Atıf Bey, düşük bir maaşla Çukurçeşme'de mütevazı bir yaşam sürdürür. Yazar, Adli'yi sütbabasının yoksul mahallesine götürerek halkla temasını sağlar. Böylece başkahraman Adli, halk çevrelerini yakından tanımaya başlar. Çevresinde sevilen bir kişilik olan Atıf Bey ile kahvehanelere giderek mahalledeki külhanileri, kabadayıları öğrenir. Şimdiye kadar yabancı olduğu “bu âlemin kaba, çıplak ve dümdüz ruhiyatı içinde” (YNG: 150) zevk almaya başlar. Atıf Bey ile de Kazım'ın kahvehanesine giderek Tanburi Cemil'in en müziğini dinler. Adli, Tanburi Cemil'in “peşrevleri, semaileri atlayarak kendi feryadı, kendi malı olan bu hür seslere geçince, dinlerken kendinden geçer. (YNG: 157). Atıf Bey'le aynı zaman da geleneksel tiyatro olan meddaha da gider.

İdeolojik temelde idealize edilen Adli, ailesine karşı sorumluluğuyla da idealize edilir. Buna göre ailede hep itilip kakılan ikinci vatandaş muamelesi gören Adli, aileyle bağlarını koparmaz. Adli, sonsuz bir acıma ve merhamet duygusuyla kurgulanmıştır. Orhan Okay, ‘merhamet’in Ayverdi'nin bütün eserlerin hamurunda yer aldığını belirtir: “... Samiha Ayverdi'nin yalnız romanlarında değil, hatıralarında ve bütün yazılarında merhamet ve merhameti doğuran aşk, bazen esas tema veya tez, bazen da eserin fonunda güçlü bir duygu olarak işlenmekte, vurgulanmaktadır” (Okay, 2011: 2489). Okay, söz konusu duygunun Victor Hugo, Tolstoy gibi büyük yabancı yazarların eserlerinin ana eksenini oluşturduğunu ancak bu gün bunun kesintiye uğradığını da ekler. İstibdat yönetiminin sona ermesi Adli'nin ailesini ve amcasının ailesini maddi ve manevi güçlüklerle karşı karşıya getirir. Romanın sonlarında ailesinin maddi durumunun kötüleşmesi sonucu masrafları yükler ve aileyi iflas etmekten kurtarır. Adli, bunu postaneden aldığı maaş dışında özel gayretler ve yaptığı tercüme sayesinde gerçekleştirir. Adli aynı zamanda daha önce babasının yabancı dostlarının bir mabet gibi hayran kaldıkları büyük annenin odasındaki eşyaları satışa çıkarır. Adli her gün bu eşyalardan bir tanesini bir tanesini Bedesten'e götürerek satar. Esnaftan Sıtkı Efendi, bu eşyaların en sonunda Avrupalıların eline geçtiğini belirtir. Her biri ayrı kıymette olan bu eşyaların Avrupalıların eline geçmesi Adli ve esnaf Sıtkı Efendi'yi milli gurur adına oldukça üzer. Özellikle işin bilincinde olan Sıtkı Efendi'ye göre üç dört asrı bulan bu eşyaların satımını “yağma” olarak değerlendirir. (YNG: 384). Adli, azgın bir canavar halini alan kardeşleri Jale ve Rıdvan'ın masraflarının açtığı delikleri kapatmaya çalışır. Artık maaşı, özel çabaları ve büyükannesinin eşyaları yetmiyor yavaştan anne babasına miras kalan altın

imtiyazlar, liyakatler, murassaları da bir bir kuyumculara götürerek satmaya başlar. Böylece aileyi çevreye muhtaç olmaktan kurtarır. Adli'nin yardım severliği ailesiyle sınırlı değildir. Yardımseverliği herkesi kapsar. Kapsadığı kişilerden biri de Amcası Ziver Paşa ve eşi Yekta hanımdır. İstibdat'ın en zalim paşalarından biri olan bu paşa, istibdat yönetiminin ortadan kalkmasıyla maddi ve manevi gücünü kaybeder. Ruhsal bunalımlar geçirir. Adli, Ziver Paşa'nın bütün zalimliğine rağmen ona ve eşine saygıda ve yardımda kusur etmemiştir. Romanın sonunda yalnız kalan yengesi Yekta Hanım'ı eve almaya anne ve babasına kabul ettirir.

Olumlu edimleri romanın geneline yayılmış olan Adli, bu anlamda “verilmiş” bir tiptir. Hilmi Yavuz, tip sorununun kuramsal bağlamını belirlerken tip'e “verilmiş” ya da “yaşanmış” şeklinde bir ayırım getirir. Yavuza göre ‘verilmiş’ tip, “belirli insan yönsemesinin en son kertesine vardırıılarak anlatılmasını anlıyorum. Örneğin, kızlarına duyduğu sevgiyi en son kertesine götüren Goriot Baba, bu anlamda “verilmiş” bir tiptir. Kızlarına olan aşırı düşkünlüğünü en son kertesine kadar sürdüreceği, bir ‘veri’ olarak önceden bellidir.” (Yavuz, 2005: 30) ‘Verilmiş’ bir tip olan Adli'nin insansal yönsemeleri önceden belirlenmiştir. Yapıtın başında klasik bir tanıtımla birinci kişinin mahiyeti belirlenmiş ve böylece kahramanın sonraki davranışlarının nasıl olacağına dair okuyucu şartlanmıştır. Roman okuyucusu, *Yolcu Nereye Gidiyorsun*'u okurken kafasında olumlu ‘oryantal Adli’ şekillenir. Artık ondan olumsuzluk adına bir şey beklenmemektedir. Bu nedenle okurlar ‘Acaba Adli, kendisini horlayan ebeveynlerine, kardeşlerine, Ziver amcasının ailesine ve çevresine karşı nasıl davranacak’ değil de olumluluk adına ‘Bakalım bundan sonra daha neler yapacak’ diye düşünmektedir. Zira Adli, düşünsel plandaki tutarlılığı ve yukarıda anılan kişilere karşı yardımı sınırsız bir özveriyle en son aşamaya kadar sürdüreceği bir ‘veri’ olarak önceden belirlenmiştir. Dolayısıyla Adli, olumlu oryantal karakterler sınıfının şematik temsilcisidir. Önceden tasarlanmış ve kararlaştırılmış bir tiptir.

Adli, sevmek için dünyaya gelen bir yolcudur. Vatan sevgisi, arkadaş sevgisi, dost sevgisi ve bütün horlamalarına karşın anne sevgisi. Bu bağlamda Adli, bütün sevgileri azar azar tadan biridir. Sadece anne sevgisinde çakılıp kalsaydı belki yıkılan vatan sevgisinden ve mutasavvıf Cem Bey'in sevgisinden mahrum kalacaktı.

Sonuç

Samiha Ayverdi, kahramanın bir olaydan, bir sözden hareketle değişebileceğini kurgusal eserlerinde öne sürer. Kişi, ancak bunu “dost” diye tanımladığı bir rehberin, idealist, mesleğinde başarılı bir yakının veya bir eğitim kurumunun yardımıyla yapabilecek, arzu edilen insan prototipi meydana çıkacaktır. İncelenen romandaki “Dost” kendini aşmış, mana alemini önemseyen bir mutasavvıftır. Mana âleminin zenginleştirerek günlük meşgalelerden kurtulacağı düşüncesini öncelemektedir. Dinin dış ve formel yapısını ikinci plana atar. Bu bağlamda statik bir duruş sergileyen medrese eğitimini ve buradan mezun olan kişileri bin bir düşünce ve izm'lerle mücadele etmek zorunda kalan modern insan için model tip olamayacağını savunur.

Adli, yolculuğu sırasında gizli ve açık rehberler sayesinde tasavvufi derinliğe ulaşır. Bu şekilde gündelik meşguliyetlerin içinde boğulmaz. Affedici olup geniş bir ruh yapısına

sahip olur. Sonsuz acıma ve merhamet duygusuyla donandığından dűşmanlarını bile kucaklar. Mutasavvıf ‘dost’un eğitim çemberinden geçip kâmil insan olmaya aday olur. İnançlı aydın kişiliğine bürünür. Galatasaray gibi batılı bir kimliğe sahip lisede Dođu-Batı kültürlerini sentezler ve toplumun geleceği için bir umut ışığı haline gelir.

KAYNAKÇA

Ayverdi, Samiha (2009). Yolcu Nereye Gidiyorsun, 4. Baskı, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.

Ayverdi, Samiha (2009). Mesih Paşa İmamı, 4. Baskı, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.

Ayverdi, Samiha (2009). İnsan ve Şeytan, 6. Baskı, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.

Ayverdi, Samiha (2007). İbrahim Efendi Konağı, 8. Baskı, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.

Güner, Agâh Oktay (1984). Samiha Ayverdi ve Tarih Şuuru, Türk Edebiyatı, Samiha Ayverdi Özel Bölümü, S. 127, ss: 24-30.

Yüksel, Semahat (1984). İnsan Yetiştirmek, Türk Edebiyatı, Samiha Ayverdi Özel Bölümü, S. 127, ss: 39-40.

Okay, Orhan, (2011). Edebiyat ve Edebi Eser Üzerine, Mesihpaşa İmamı Üzerine Bazı Dikkatler, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Okutan, Ömer (1984). Samiha Ayverdi ve Eğitim, Türk Edebiyatı, Samiha Ayverdi Özel Bölümü, S. 127, ss: 50-51.

Özgürel, Emine Gözde (2013). Samiha Ayverdi’Nin Romancılığı, Akçađ, Ankara.